

บทเรียนทางความคิด : “อัมพวา” กับ “ทุนนิยม-เสรีนิยม”

ฉลาดชาย รมิตานนท์

เอาเข้าจริง ๆ แล้วผมยังไม่เคยไป “อัมพวา” เพียงแต่ได้ยินคำเล่าขานด้วยความชื่นชมจากหลาย ๆ คนที่เคยไปมาว่ามันเป็น “อะไรที่ไทย ๆ” ที่น่าสนใจและมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ตอนนี่กลายเป็นเรื่องที่ถูกเถียงกันว่าเกิดอะไรขึ้นและจะเกิดอะไรตามมาเพราะมีเศรษฐีนายทุนเงินหนากว่าพันชื้อไว้หมดแล้วจะมีโครงการ “เรือของเก่า” แล้ว สร้างโรงแรมระดับห้าดาวที่ “ทันสมัย” ขึ้นมาแทนที่..... คำถามของผมที่ตั้งให้กับตัวเองคือ “เราเรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับสังคมไทย..... นอกจากพูดประโยคเดิม ๆ ข้อความเดิม ๆ ว่าสังคมไทยกำลังเปลี่ยนไป?”

ทุนนิยม (Capitalism)

เหตุที่ผมนำเอาแนวคิดหรือแนวคิดเรื่อง “ทุนนิยม” ขึ้นมาเขียนถึงในที่นี้เพราะผมถือว่า “ทุนนิยม” เป็น “บริบท” ที่สำคัญในการทำความเข้าใจไม่เพียงแต่เฉพาะ “อัมพวา” แต่ “สังคมไทย” ในภาพรวม ๆ ด้วย ทั้งนี้ไม่ว่าจะมองทุนนิยมในแนวโครงสร้างนิยมหรือมองในฐานะ “กระบวนทัศน์” (paradigm) หรือชุดของวาทกรรมก็ตามที่ ยิ่งไปกว่านั้นในหมู่นักวิชาการไทยที่ถือกันว่า “ก้าวหน้า” ในยุคนี้ก็ยิ่งพูดคือ “ทุนนิยมเก่า” VS “ทุนนิยมใหม่” หรือพูดกันสั้น ๆ ว่า “ทุนเก่า-ทุนใหม่” ที่สามารถโยงไปถึงการถกเถียงเรื่อง “ชนชั้นกลางใหม่” ในสังคมไทยได้อีกด้วย

ถ้าจะถกกันเรื่องนี้ให้กว้างขวางไม่จำกัดวงอยู่ในเฉพาะหมู่นักวิชาการ แต่เชื่อมโยงไปถึงคนจำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงวิชาการด้วย ผมคิดว่าจำเป็นที่จะต้องนิยามทุนนิยมกันให้เพียงพอจะพูดกันรู้เรื่องได้ในตอนนี้แม้ว่า การนิยามทุนนิยมที่วันนี้จะเป็นอะไรที่ยากมาก ๆ ก็ตามที่ในวงวิชาการตะวันตกก็คงต้องย้อนกลับไปถึง คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1818-83) และแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber 1864-1920) กันเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตามเพื่อไม่ให้มันเยิ่นเย้อเกินไปสำหรับกาลเทศะนี้ผมขอรวบรัดว่า ทุนนิยมหมายถึงระบบที่ผลิตสินค้าและบริการออกมาขายและแลกเปลี่ยนด้วยการใช้แรงงานที่มีค่าจ้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกำไรมากกว่าผลผลิตออกมาเพื่อตอบสนองของความจำเป็นโดยตรงของผู้ผลิตไม่ว่า นายทุนเองหรือชาวอัมพวาผู้ขายทรัพย์สินของตนเองไป และแรงงานที่จะเข้ามา “ทำงาน” เพื่อ “หาเงิน” ในโครงการ “พัฒนา” อัมพวาให้เป็น “ไฮเต็ลห้าดาว” และ “นักท่องเที่ยว” ที่จะมาเที่ยวและพักในโรงแรมที่ว่า

ในกรณีของนายทุน แม้เราจะบอกว่าเขาเป็น “นายทุนชนชั้นกลางใหม่” ก็ไม่ได้ทำให้ผิดแผกแตกต่างออกไปจาก “ทุนเก่า” เพราะทั้งทุนเก่า-ทุนใหม่ มันก็เหมือนกันนั่นแหละ กล่าวคือ พวกเขาทำธุรกิจ-ลงทุน เพื่อสร้างกำไรด้วยกันทั้งคู่ พวกเขาไม่ต้องการห้องพักหรือ “บ้าน” ที่จำเป็นต่อการอยู่อาศัย **กำไร** คือสิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์แม้จะพูดว่า เพื่อ “สร้างงาน” หรือ “ช่วยเหลือชาวอัมพวา” หรือ

คนไทยว่างงานอีกจำนวนหนึ่งก็พูดได้และต้องพูดไปตามปกติของระบบทุนนิยม ดังนั้นการกว้านซื้อที่ดิน บริเวณตลาดอัมพวาที่เป็นที่กล่าวขานวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่ในขณะนี้จึงถือว่าเป็นเรื่อง “ปกติ” ของทุนนิยม ถ้าเราบอกกันว่าสังคมไทยเป็นทุนนิยมแล้ว เรื่อง การลงทุนซื้อที่ดินรายนี้เพื่อทำธุรกิจมันจะผิดไปได้อย่างไร ถ้าไม่มีการฉ้อโกง ทำผิดกฎหมาย เช่น ซื้อ-ขายกันจริงในราคาหนึ่ง แต่เวลาโอนและเสียภาษี แฉงราคาต่ำกว่าที่ซื้อขายกัน หรือผิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม ผังเมือง เป็นต้น

ชาวตลาดอัมพวาผู้ขายที่ดิน ในกรณีของคนกลุ่มนี้ก็อีกรอบเดียวกันก่อนการ “บูม” ของนักท่องเที่ยวผู้กระหายจะเสพย์ “วัฒนธรรมไทย” ที่กำลังจะหมดไป-ตายไป คนเหล่านี้ก็คงทำมาค้าขาย เล็ก ๆ น้อย ๆ กันอยู่ตามริมน้ำพอเลี้ยงดูชีวิตหรือตอบสนองของคงความจำเป็นพื้นฐานและสร้างกำไรได้แต่ ก็คงไม่มากนัก นี่ก็ทุนนิยมในยุคก่อนทุนนิยม เมื่อนักท่องเที่ยว “ชนชั้นกลาง” แท้กันมาก็คงทำให้ค้าขาย ดีขึ้นบ้าง แต่ถึงยังงี้ ๆ หลายคนคงบอกว่า “ชาตินี้คงไม่มีสิทธิ์รวยอย่างคนอื่นเขา” เมื่อมีคนมาเสนอ โอกาสให้เป็น “เศรษฐีเงินล้าน” กับเขาบ้าง ก็ไม่แปลกอะไรที่พวกเขาจะฉวยโอกาสนั้น ลูกลานก็ ส่งไปร่ำเรียนมีงานมีการทำกันหมดแล้วเกือบจะไม่มีใครหลงเหลือในบ้านอยู่แล้ว.....ชายไปดีกว่า พ่อ-แม่จะได้สบายได้ใช้เงินกันซะทีเพลง ๆ ไปเที่ยวเมืองจีนได้สบาย ๆ กลายเป็นนักท่องเที่ยวกับเขาบ้าง แทนที่จะเป็นฝ่าย “ถูกเที่ยว” ถ้ามันเป็นเป็นอย่างนี้แล้วจะไปโทษพวกเขาได้อย่างไร..... พวกเขาก็อยากเป็น “ชนชั้นกลางใหม่” เหมือนกัน

มันเข้าตำราทุนนิยม-เสรีนิยมที่เราอยากเป็นและเป็นไปแล้วปะเลย..... “ใครใครซื้อ-ซื้อ ใครใคร่ขาย-ขาย” เป็นไปตามข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามฯ ที่บอกกันย่ำกันนักกันหนาว่าเป็นมรดกล้ำค่าของชาติไทย!

นายทุนผู้ทำธุรกิจอื่น ๆ ไม่ว่าจะ เป็น “ทุนเก่า” ผู้ผลิตปูนซีเมนต์ เหล็ก และวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ บริษัทรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจขนส่งพลังงาน น้ำมันแก๊ส และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งหลาย โดยเฉพาะธุรกิจท่องเที่ยวระดับไฮเอนด์ ก็คงไม่มีใครเดือดร้อน แถมยังจะได้ผลประโยชน์ต่าง ๆ ตามมา ด้วยซ้ำไป ส่วน**นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่** นอกจาก “ชนชั้นกลางใหม่” ที่มีเงินเยอะแยะและนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ก็คงไม่แคร์ว่า โรงแรมห้าดาวและตลาดริมน้ำที่สร้างขึ้นใหม่เป็น “ของใหม่” ก็ไม่เห็นจะต่างอะไรกับ “ตลาดน้ำวัดไทร” “ตลาดนัดศิลปะปาศิพ” หรือ “เมืองโบราณ” ที่ “เสียเล็ก” สร้างขึ้นมา ดูเหมือนคนก็ยกพากันไปเที่ยวอยู่ไม่ใช่หรือ?ถ้ายังพอจะหาเวลาว่างออกจากห้าง ที่มีทุกมุมเมืองและหลายระดับ เขาเป็นว่าเกิดมี “ที่กินกาแฟสตาร์บัค” แคมมี “Wi-Fi” ในที่ใหม่ บรรยากาศสบาย ๆ หลายคนอาจแอบชอบอยู่ในใจตอนนี้ หรือชอบอย่างเปิดเผยในตอนนั้น

คนชั้นล่างใหม่ ก็น่าจะเป็นอะไรที่น่าถกเถียงกันเหมือนกันนะผมว่า! เพราะถ้านักวิชาการรุ่นใหม่จินตนาการว่ามี “ชนชั้นกลางใหม่” เกิดขึ้นและมีพลังแล้วในสังคมไทย ก็น่าจะมี “ชนชั้นล่างใหม่” ได้เหมือนกัน แล้วชนชั้นนี้เป็นอย่างไร? ยังคงอยู่ในภาวะ “แรงงานรับจ้าง” หรือ “waged labour” อยู่หรือเปล่า? ถ้ายังเป็นอยู่พวกเขาจะยังคงตกอยู่ในภาวะ “ถูกกดขี่ขูดรีด” เหมือนที่นักวิชาการสาย

มาร์กซิสม์รุ่นเก่า ๆ ว่าไว้หรือเปล่า? หรือว่าการกดขี่ขูดรีดแรงงานไม่มีแล้วในระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์?.....ถ้ามีอยู่มันเป็นยังไง?

อนึ่ง “แรงงานรับจ้าง” ในที่นี้คงไม่หมายถึงเฉพาะแรงงานในภาคอุตสาหกรรม หัตถกรรม บริการและการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่น่าจะรวมไปถึง ภาคเกษตรกรรมด้วย เช่น เกษตรกรในระบบพันธสัญญาขนาดกลางและขนาดเล็ก

อย่างไรก็ตามคงยากที่จะปฏิเสธว่าโครงการสร้างโรงแรมห้าดาวที่อัมพวา ไม่สร้างงานให้กับ “ชนชั้นล่างใหม่” แต่จะสร้างงานแบบไหน สร้างมากสร้างน้อยขนาดไหน ยิ่งยืขนาดไหน สำหรับใครคงเป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงกันในรายละเอียด

ประเด็นเก่า ๆ ต่าง ๆ ที่เคยถกเถียงกันมาตั้งแต่ในรุ่นผมว่าด้วยการท่องเที่ยว เช่น เรื่องผลกระทบต่อคนจน ผลกระทบต่อชาวไร่ ชาวนา และ **สิ่งแวดล้อม** และที่ขาดไม่ได้ คือเรื่องผลกระทบต่อ **วัฒนธรรม** ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังคงต้องถกกันอีก แต่จะยากยิ่งขึ้นมากเพราะคราวนี้ต้องถกกันในบริบทของ “ทุนนิยมก้าวหน้า” และ “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์” อย่างเปรียบเทียบเชิงบังคับให้เลือกข้างแบบทวิลักษณ์หรือ “ขั้วตรงข้าม” ระหว่าง “ทุนนิยมชนชั้นกลางใหม่” กับ “ทุนนิยม-อนุรักษนิยมแบบเจ้า/ศักดินา”ต้องเลือกว่าจะเอาอันไหนกันแน่!

ก็อย่างที่ผมว่าไว้ในตอนต้น ทุนนิยมก็คือทุนนิยมคือระบบการผลิตที่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดเป็นที่ตั้ง ดังนั้นทุนนิยมก้าวหน้ากับทุนนิยมที่ล้าหลังต่างกันตรงไหน? เมื่อเอามาโนทศน์เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากการผลิตที่ดี ไม่ว่าจะประเด็นเรื่อง ทรัพยากร-สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และอีกหลาย ๆ ประเด็นเข้ามาจับ แถมยังจะต้องดูในมิติของชนชั้น ชชาติพันธุ์ เพศภาวะและเพศวิถี อายุ สภาวะทางร่างกาย และจิตใจ (พิการ/ไม่พิการ สวย/ไม่สวย) สถานภาพและบทบาทอีกด้วย!

ตรงนี้เองที่ผมเห็นว่า เงื่อนไขทางการเมืองของสังคมไทยที่บีบให้ผู้คนต้องเลือกข้าง.....ถ้าไม่เหลือก็ต้องแดงเป็นกับดักที่โหดร้ายเอามาก ๆ เพราะมันบังคับให้เราต้องคิดและทำในแบบ “เอาเหลืองต้องไม่เอาแดง” และ/หรือ “เอาแดงต้องไม่เอาเหลือง” แถมยังเลยเถิดไปถึง “ไม่เอาทั้งคู่ก็ได้”!

สำหรับผมทุนนิยมมีทั้งด้านดีและไม่ดี ด้านที่ไม่ดีก็ได้แก่การกดขี่เอาไรต์เอาเปรียบแรงงาน การค้ามนุษย์-การค้าหญิง ปัญหาสงครามและการใช้ความรุนแรงการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง เช่น ปัญหาโลกร้อน ปัญหาการทำลายป่า เช่น กรณี “รีสอร์ต” และ “นายทุน” บุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ต่าง ๆ ในเมืองไทย ปัญหาการทำลายชุมชนและระบบคุณค่า หรือ “ค่านิยม” ต่าง ๆ ที่ทำให้เราสามารถอยู่ด้วยกันกับคนอื่น ๆ ได้ในระบบทุนนิยม เช่น จริยธรรมและปฏิบัติการบนฐานของความเอื้ออาทรต่อกัน ระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์ คนกับพืช เดิมทีในหมู่นักวิชาการที่วิพากษ์ทุนนิยมเรียกทุนนิยมที่เป็นลบว่า “**ทุนนิยม সামานย์**” และเราก็ **ต่อต้าน**กันไม่ว่าทุนนิมนั้นจะเป็นทุนนิยม + ศักดินานิยม หรือ ทุนนิยมโดยชนชั้นกลางใหม่ หรือที่เราเคยเรียกกันว่าพวก “**กระฎุมพี**” (bourgeoisie) บ้าง ชนชั้นกระฎุมพีบ้าง รวมทั้ง “**นายทุนน้อย**” (petite bourgeoisie) ด้วย

ปัญหาสำหรับผมคือ เดียวนี้ทุนนิยมไม่มีด้านลบเลยกระนั้นหรือ? หรือว่าเราจะยังไม่พูดกันถึงด้านลบของมันเพราะมันจะทำให้ “พัฒนาการทางการเมือง” ที่กำลังเป็นอยู่สะดุดตะกุกตะกัก ต้องรอไว้ก่อนเพราะตอนนี้ “เรา” กำลังเจาะจรต๋อรองกับทุนนิยมชนชั้นกลางใหม่ได้.... คำถามที่ผมถามตัวผมเองคือ เจรจากับ “ทุนนิยม” หรือ เจรจากับ “นายทุน” กันแน่ ถ้าเจรจากับทุนนิยมในฐานะที่เป็นระบบอย่างที่ผมนิยามไว้ตอนต้น **ผมไม่คิดว่าเจรจได้** แต่ถ้าเจรจากับตัว “นายทุน” บางคนอาจพอได้ แต่คงทำได้บางระดับและชั่วคราวเท่านั้น เพราะ “ทุนก็คือทุน” และ “นายทุนก็คือนายทุน” วันยังค่ำ

เอาเป็นว่า ข้อสรุปของผมในข้อเขียนตอนนี้ต้องการเพียงแต่บอกว่าเมื่อสังคมไทยเป็นทุนนิยม.... ซึ่งยังไง ๆ ก็ต้องเป็นอยู่แล้ว ปราบฏการณ์แบบ “วิถีชีวิตอัมพวา” ก็ต้องถึงวาระอรสวนอยู่ดีเพราะอยู่ใน “วิถีทุนนิยม” ไม่ว่าทุนนิมนั้นจะเป็นทุนนิยมอิงเจ้าหรือทุนนิยมชนชั้นกลางใหม่ก็ตามที

พูดง่าย ๆ คือ ทุนนิยมกับการอนุรักษ์แบบที่เราบางคนแอบคิดแอบฝันกันมันไม่มี มีแต่ทุนนิยมเพื่อสร้างกำไร ถ้าอนุรักษ์แล้วได้กำไรก็ยินดีทำ ฉะนั้นทางออกดูเหมือนจะมีอยู่ทางเดียวคือ ต่อต้าน คัดค้าน ทักท้วง วิพากษ์ วิจารณ์และปฏิบัติการเพื่อไม่ให้มัน “สามัญ” จนเกินไปเท่านั้นเอง แต่ต้องตระหนักรู้ว่าจะทำอย่างนี้ได้ต้องทำตัวให้หลุดออกจากกับดัก แบบชั่วตรงข้ามที่ทุนนิยมและระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยชนิดหยาบ ๆ ที่นิยมใช้กันอยู่ทั่วโลกในตอนนี้วางเอาไว้ คือบังคับให้เราไม่มีทางเลือกได้เพียงสองทางเท่านั้น.
